

Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranılan Bazı Sorular

Some Questiones of Required Response About Hittite-Kaşka Relations

Serkan Demirel*

Özet

Hitit Devleti'nin kuzey sınırlarında yaşayan Kaşkalar hakkında yeterince bilgi yoktur. Hititçe çivi yazılı metinlerden elde edilen bilgilere göre bu halklar yerleşik yaşama henüz geçememiş, yağmacı ve barbar kabilelerdir. Ancak bu bilgilerin doğruluğu yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma içerisinde, Hitit kaynaklarından alınan bilgiler yine aynı kaynaklardan alınan aksi bilgilerle kıyaslanarak konu ile ilgili bazı tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Neticede bu halkın en azından bir kısmının yerleşik yaşam koşullarını benimsemiş, üretim yapan bir cemiyet olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle Kaşkalar da Anadolu'daki diğer toplumlar kadar dönemin şartları içerisinde uygarlıktan nasiplenmiş bir halk olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kaşkalar, Hitit Devleti, Kuzey Anadolu, Çivi yazılı metinler, M.Ö. II. binyıl

Abstract

There is not enough informations about Kaşkas living in the North of the Hittite State. According to the information obtained from the Hittite cuneiform texts, these people are nomadic, grabber and barbaric tribes. However, the accuracy of this information has not been investigated enough. In this study, informations that collected from the Hittite sources are compared with the adverse informations that collected from the same sources and tried to make some determinations about the subject. As a result, understood that at least portion of these people are community that have settled life and producing. For this reason, should be evaluated that Kaşkans are as a people, civilized the period up to other communities in Anatolia.

Key Words: Kaşkas, Hittite State, North Anatolia, Cuneiform texts, B.C. II millenium

Giriş

M.Ö. II. binyıl Anadolu'sunda varlıklarını hissettiren en önemli halk hiç şüphesiz Hititler'dir. Anadolu'ya merkezi devlet geleneğini kazandırmış olan bu halk sadece siyasi değil aynı zamanda kültürel açıdan da yaşadığı topraklara değer katmıştır. Yazı, bu değerler içerisinde elbette ki en kıymetli olanıdır. Anadolu'da çivi yazısının kullanımını yaygınlaştıran Hititler, bu sayede sadece kendileri hakkında değil aynı coğrafyayı paylaşmış olduğu diğer halklar hakkında da önemli ve hatta yegâne bilgileri vermektedir. Söz konusu binyıl içerisinde Anadolu'da yaşayan ancak yazıyı kullanmadığı düşünülen Kaşkalar da,

* Öğretim Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, e-mail: s.demirel@ymail.com

Gazisi

Akademik
Bakış
193
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Hitit kaynakları sayesinde bilgi sahibi olunan önemli bir halk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hititçe çivi yazılı kaynaklara aşina olan herkes bilir ki bu kaynaklarda Kaşkalar bağımsız boylar veya gevşek bir konfederatif yapılanma¹ halinde yaşayan göçebe, dini duygulara dahi saygısı olmayan,² yağma düşkünü bir halk olarak tasvir edilmiştir. Genel itibariyle verilen bu bilgilere itimat edilmiş ve uzun yıllar boyunca pek çok kişi tarafından kullanmıştır. Çalışmamız içerisinde Hititçe kaynaklarda Kaşkalar hakkında verilen bu bilgilere bakılacak ve eleştirel bir gözle incelenecektir. Hatta Kaşka toplumlarının davranışlarının altında yatan temel sebeplerin neler olabileceği ele alınarak, gerekçelerin masumiyeti sorgulanacaktır.

Hitit Devleti'nin "Varlığını" Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Kaşkalar

Hitit Devleti, Anadolu yarımadasında neredeyse tüm komşuları ile sorun yaşamıştır. Bu nedenle devletin sınırlarının sürekli olarak değiştiği görülmektedir. Ancak bu komşular içerisinde onlara en çok sorun yaşatanı hiç şüphesi Kaşkalar'dır.³ Yeri geldiğinde Mısır gibi büyük bir güce dahi karşı koyabilen Hititler'in neredeyse tüm tarihleri boyunca Kaşkalar ile bitmek bilmez bir mücadeleye içerisinde girmiş olmaları ilginç karşılanabilir. Bu nedenle Kaşkalar ile ilgili ele alınacak olan sorulardan birisi, onların neden sürekli olarak sorun yaratan bir halk olarak görüldükleri ve neden hiçbir zaman kontrol altında tutamadıklarıdır.

Kaşkalar'ın Hitit Devleti için diğer komşularına kıyasla daha büyük bir sorun olmasının nedenleri, bu halkın yaşamış olduğu coğrafya ile ilişkilendirilebilir. Konu ile ilgili en önemli çalışmalardan birisini yapmış olan von Schuler'e itimat edilirse, Kaşkalar birbirinden bağımsız boylar halinde Çorum/Mecitözü ve Amasya yakınlarında yaşamaktaydılar.⁴ Yani bu bölge Hattuşa, Arinna ve Şapinuva gibi önemli Hitit kentlerinin hemen yanı başında yer almaktadır. Neredeyse aynı coğrafik alan üzerinde yaşayan bu iki toplumunun sınırlarının birbirinden bariz bir şekilde ayrılmış olabileceğini ileriye sürenler olduysa da her iki toplum arasındaki sınırı birbirinden ayıran herhangi bir anıt veya işaret bulunamamıştır.⁵ Bu nedenle bir sınır çizgisinden bahsetmek ol-

¹ Trevor Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, New York, 2005, s. 47.

² I. Arnuwanda ve Aşmunikal çiftine ait dua metinlerinde Kaşkaların tanrılara hakaret ettikleri söylenerek şikâyetle bulunmaktadır. Konu ile ilgili metin yeri için bkz. KUB XVII 21 IV 10-15; metin tercümesi için bkz. Albrecht Goetze, "Hittite Prayers", *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, edited by J. B. Pritchard. 3rd ed., 1969, s. 400.

³ Gregory McMahon, "The History of the Hittites", *Across the Anatolian Plateau Readings in the Archaeology of Ancient Turkey*, 2000, s. 65.

⁴ Einar von Schuler, *Die Kaškaer, Ein Beitrag zur Ethnographie des Altes Kleinasien*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1956, s. 19.

⁵ John Garstang, "Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map", *American Journal of Archaeology*, Vol. 47, No. 1, 1943, s. 37.

Gözy

dukça güç ve hassas bir konudur.⁶ Oldukça yakın yaşam alanlarına sahip iki toplum arasında yaşanacak bir çatışma, doğrudan Hitit Devleti'nin merkezini etkiliyor ve Hitit Devleti'nin Anadolu'daki otoritesini sarsacak bir duruma dönüştürüyordu.

Artık gayet iyi bilinmektedir ki Kaşkalar, Hitit Devleti ile olan coğrafik yakınlıklarından faydalanarak başkent Hattuša'ya dahi saldırmışlardır. Çoğunlukla devletin içerisinde bulunduğu sorunlardan veya askeri seferlerde ordunun meşguliyetinden istifade eden bu halkın, Hitit başkentini tehdit ettikleri yönünde en eski bilgi I. Hantili dönemine (M.Ö. 1590-1560) tarihlendirilir. Hantili'nin ilgili vesikasında Hattuša kentinin surlarla tahkim edildiği ifade edilmektedir.⁷ Hantili metninde, Hattuša'nın çevresinin hangi sebepten dolayı surlarla çevrildiğini belirtmemiştir. Ne var ki, İmparatorluk Dönemi krallarından IV. Tuthalya, Hantili'nin bu hareketinin gerekçesinin, kuzeyden gelen Kaška tehlikesinden kaynaklandığını açıklamaktadır.⁸ Bu nedenle, o ana kadar Hattuša'da ihtiyaç duyulmayan surların, kent Kaşkalara karşı savunma zafiyetini ortadan kaldırmak için inşa edildiği anlaşılmaktadır. Benzer bir durum Hitit Devleti'nin kuzeyinde yer alan Nerik kenti için de geçerlidir. Hititlerin baş tanrısı olan Fırtına Tanrısı'nın kült kenti olan Nerik'in, yine Hantili döneminde Kaşkalar'ın eline geçtiği⁹ ve kentin üç yüz yıllık bir Kaška egemenliğinin ardından M.Ö. XIII. yüzyılda, III. Hattuşili döneminde tekrar Hitit egemenliğine girdiği görülmektedir.¹⁰ Kaşkaların tahribatı sadece başkent ve kült kenti Nerik ile sınırlı değildir. Hititlerin geleneksel yerleşim alanlarının bulunduğu Maraşantiya (Kızılırmak) Nehri'nin kuzeyinden başlayarak bölgenin daha güneyinde olduğu düşünülen Nenaşsa kentine kadar Hatti Ülkesi'nin büyük kısmının Kaška saldırılarına maruz kaldığı anlaşılmaktadır.¹¹

Genel bir değerlendirme ile, hangi tarihte olursa olsun, bu halkın sürekli olarak güney sınırlarına, yani Hatti Ülkesi'nin kalbine doğru bir hareketlenme içerisinde oldukları söylenebilir. Bu durum Hitit Devleti için ciddi maddede sürekli bir tehdit unsuru olarak algılanıyordu.¹² Anlaşılan o ki, Kaşkaların bu hareketlenmeleri Hitit Devleti'nin sadece sınırlarını değil idari ve sosyal merkezlerini de doğrudan etkileyebilmesi nedeniyle Arzawa, Kizzuwatna, Mitanni, Azzi Hayaşa ve hatta Mısır ile olan çatışmalara pek benzemiyor ve çok

⁶ James G. Macqueen, "Nerik and Its Weather-God", *Anatolian Studies*, Vol. 30, (Special Number in Honour of the Seventieth Birthday of Professor O. R. Gurney), 1980, s. 180.

⁷ KUB XXI 29 Ö.y. II 1

⁸ KUB XXV 21 Ö.y. 2-5, metin tercümesi için bkz. Einar von Schuler, a.g.e., 1956, p. 187.

⁹ Trevor Bryce, *Life and Society in the Hittite World*, Oxford University Press, New York, 2004, s. 194

¹⁰ Hans G. Güterbock, "The North-Central Area of Hittite Anatolia", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 20, No. 2, 1961, s. 86.

¹¹ Trevor Bryce, a.g.e., 2005, s. 146.

¹² Gary Beckman, "The Hittites and Their Records", *From an Antique Land (An Introduction to Ancient Near Eastern Literature)*, 2009, p. 215.

Gazi

Akademik
Bakış

195

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

daha yıpratıcı olabiliyordu. Kaşka saldırılarının Hititler açısından diğer sınır çatışmalarına göre daha fazla önem arz etmesinin ve krallar üzerinde baskı ve tedirginlik yaratmasının ana nedeni muhtemelen bu durumdur.

Kaşka-Hitit sınırına yönelik bu özel durum nedeniyle zaman zaman Hititlerin elinden çıkabilen Hakpiş¹³ veya İstahara¹⁴ gibi Kaşka sınırına yakın Hitit Devleti'nin kontrolündeki kentlerin askeri yönleri çok ilerletilmiş ve sınır güvenliğinden sorumlu kişilerin çalıştırıldığı¹⁵ sağlam birer müstahkem mevki haline getirilmiş olduğu Hititçe çivi yazılı metinlerde ifade edilmektedir. Ayrıca metinlerden¹⁶ anlaşılana göre Kaşka-Hitit sınırında veya sınır yakınlarında bulunan kentlere yönelik yeniden iskâna/nüfuslandırmaya yönelik politikalar da olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷ Bu durum, söz konusu sınır kentlerinde Hitit Devleti'ne sadık bir tebaa oluşturarak bölgeyi kontrol altına almak amacıyla yapıyordu.

Hititler açısından Kaşkalar'ın kontrol altında tutulması, Hitit Devleti var olduğu sürece bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bu nedenle Hitit Devleti'nin ilk zamanlarından itibaren bilhassa Yeni Krallık döneminde neredeyse tüm krallar Kaşka kabileleri ile mücadele halinde olmuşlardır.¹⁸ Bu mücadelenin Hititlere büyük zaman ve gelir kaybına neden olduğu ise bir hakikattir. Kaşka sorunu Hititler için iki devlet veya toplum arasındaki ilişki gibi değil, aynı toplum içerisindeki huzurun sağlanması şeklinde algılanmıştır. Çünkü Kaşkalı ve Hititli insanlar, aynı topraklarda ve hatta aynı veya birbirine çok yakın kentlerde yaşıyorlardı ve hatta hayvanlarını aynı çayırlarda beslemişlerdir. Antlaşma metinlerinden iki toplumun sığırlarının zaman zaman karışmış olduğu öğrenilmekte ve bu soruna çözüm bulunmaya çalışıldığı görülmektedir.¹⁹ Birbirine bu kadar yakın yaşam alanlarına sahip olan bu iki toplumun arasında yaşanan sorunlar doğal olarak Hititler için bir iç sorun gibi algılanıyor ve çözüme ulaş-

¹³ Kentin kimi zaman Kaşka bölgesi içerisinde kaldığını gösteren metin yerleri; KBo XIV 42 Ö.y. 3, KUB XIV 20 I 9, metin tercümesi için bkz. Schuler, a.g.e., 1956, s. 94.

¹⁴ Kentin kimi zaman Kaşka bölgesi içerisinde kaldığını gösteren metin yerleri; KBo V 6 I 43, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II (Continued)", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 10, No. 3, 1956b, s. 91; KBo V 6 (=KBo XIV 11 I) Ö.y. I 43-44, metin tercümesi için bkz. Hayri Ertem, *Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala-Tum(m) ana ile Yakın Çevresindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, s. 55; KUB XXII 25 A.y. 6, KUB XXXI 35+XXIII 36 I 8, metin tercümesi için bkz. Einar von Schuler, a.g.e., 1956, s. 94.

¹⁵ KBo II 5 Ö.y. I 13, metin tercümesi için bkz. Hayri Ertem, a.g.e., 1980, s. 49.

¹⁶ BoTU 34 (Bo 2059+2467+6487+6610)+Bo 6456=KUB XIX 11 IV 12-16, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 10, No. 2, 1956a, s. 65.

¹⁷ Trevor Bryce, a.g.e., 2005, s. 48.

¹⁸ Füzuran Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, s. 159

¹⁹ KUB XXIII 77a(+)XIII 27(+)XXIII 77(+)XXVI 40-42 103-110, metin tercümesi için bkz. Einar von Schuler, a.g.e., 1956, s. 123.

tırılması için gayret gösteriliyordu. Çünkü aksi bir çözümsüzlük durumunda yaşanabilecek çatışmalar Hitit Devleti'nin varlığını etkileyebilecek bir soruna dönüşebiliyordu.

Kaška-Hitit Çatışmalarında Çözümsüzlüğünün Nedenleri

Kaşkalar ile Hitit Devleti arasındaki sorunlar, devletin varlığını tehdit etmesi nedeniyle her daim Hititlerin gündeminde olmuştur. Bu sorun çözüme ulaştırılması gereken bir husus olarak algılanmıştır. Hititler söz konusu bu sorununun çözümünü askeri seferlerde ve antlaşmalarda görüyorlardı. Bu iki seçenektен çoğunlukla tercih edileni de askeri seferler olmuştur. Ne var ki, kuzey sınırına yönelik bu seferlerin hiçbirinin tam anlamıyla başarıya ulaştığı söylenemez. Başarı sadece, bu halkın kısa süreler itibarıyla bastırılmasından ibaret olmuştur. Önasya'nın büyük devletleriyle rekabet edebilen Hitit ordusunun hemen yanı başındaki bu halka karşı yetersiz kalması konuya yabancı kimselerce bir acizlik olarak algılanabilir. Ancak vaziyetin nedenleri Kaşkalar'ın siyasi yapılanmalarına ve bölgenin bugün dahi gözlemlenebilen coğrafik koşullarına bakıldığında rahatlıkla anlaşılabilir.

Öncelikle unutulmamalıdır ki, tek bir Kaška toplumundan söz edilemez. Metinlerde açıkça pek çok Kaška beyinin kendi toplumunu idare ettiği belirtilmektedir. Zaman zaman siyasi bir birlik olma yoluna gitmiş olsalar da,²⁰ Hitit Devleti bu merkezileşme hareketini bir tehdit olarak algılandığı için böylesi bir birliğe asla izin verilmemiştir. Hitit kralı II. Murşili'nin babası I. Şuppiluliuma'nın icraatlarını anlattığı metinlerde, Kaşkaların kimi zaman dokuz²¹ kimi zaman on iki²² farklı boyda bir araya geldikleri söylenmektedir. Anlaşılan o ki, Kaşkalar arasında ortak düşman olarak Hititlere karşı güç birliği söz konusu olduğunda birçok farklı Kaška grubundan bahsedilebilir. Bu nedenle savaş durumunda dahi birlik olmayla ilgili bir eğilimleri hiçbir zaman olmamıştır. Bu durum siyasi açıdan bölgede istikrar sağlanmasına mani oluyordu. Birbirinden bağımsız olarak hareket edebilen farklı Kaška boylarının herhangi birisinin Hitit Devleti ile yapmış olduğu bir anlaşma başka bir boy için önem taşımadığından, anlaşmaların bölge halkının günlük yaşamına pek fayda göstermediği ve amacına ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Her iki toplum arasında pek çok defa anlaşma yapılmıştır. Ele geçen anlaşma metinlerinin büyük kısmı Hitit kralı I. Arnuwanda'ya aittir.²³ Bunun yanı sıra III. Hattuşili'nin Kaška egemenliğindeki Tiliura kentiyile yapmış olduğu

²⁰ KBo III 4 III 67-93, KUB XIV 17 II 30-39, KUB XIX 30 I 8-20, metin tercümesi için bkz. Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu Kitap II*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003 s. 51.

²¹ BoTU 34 (Bo 2059+2467+6487+6610)+Bo 6456=KUB XIX 11 IV 3-8, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, a.g.m., 1956a, s. 65.

²² KUB XXXIV 27 III 16, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, a.g.m., 1956a, s. 67.

²³ CTH 137-140

Gazi

Akademik
Bakış
197
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

antlaşma metinleri²⁴ de iki toplum arasındaki diplomatik ilişkilerden birisi sayılabilir. Ancak bu anlaşmalar genel itibariyle değerlendirildiğinde her iki toplumun sorunlarının sürekli olarak farklı anlaşmalarda tekrar ettiği görülmektedir. Yani anlaşmalarla sorunlar çözülmüyor, boyların bağımsız hareketleri sonucunda geçersiz kalan anlaşmalar nedeniyle farklı zamanlarda sorunlar tekrarlanıyordu.

Kaşkalar ile Hitit Devleti arasındaki sorunların çözümünde askeri seçeneklerin başarısız olmasının bir diğer nedeni de bölgenin coğrafik yapısıdır. Kaşkalar'ın yaşam alanı olan Kuzey Anadolu, Batı Anadolu'nun (Arzawa) ve Güney Anadolu'nun (Kizzuwatna) geniş ovalarına ve rahat geçitlerine sahip olmadığı için Hitit ordusunun askeri mukavemeti son derece kırılabilir oluyordu. Bir meydan savaşı söz konusu olduğunda Hititlerle hiçbir Anadolu halkı boy ölçüşemezdi. Ancak çoğunlukla gerilla tarzı çatışmaların yaşandığı dağlık Kaşka bölgesinde Hitit ordusu yetersiz ve etkisiz kalıyor ve başarıya ulaşamıyordu.

Kaşkaların Hitit Devleti'ne Yönelik Saldırın Tutumlarının Nedenleri

Kaşka ve Hitit Devleti arasında yaşanan sorunlara ilişkin sorgulanması gereken bir diğer husus ise Kaşkaların, Hitit sınırını ve kentlerini neden bu kadar taciz etmeye eğilimli olduklarıdır. Hititçe çivi yazılı metinlerde Kaşkalardan tapınaklara ait kült eşyalarını dahi yağma eden²⁵ kişiler olarak bahsedilmektedir. Sorunun kaynağı olarak klasik manada Ön Asya'da örneği çokça görülen, göçebe bir toplumun tarımcı bir toplum üzerinde egemenlik kurmak istediği²⁶ gibi bir fikir akla gelebilir. Ancak durumun sebebi muhtemelen bu değildir. Burada sorgulanması gereken iki unsur vardır; Kaşkaların yağma faaliyetlerinin gerekçelerinin neler olduğu ve bu yağmalamaların, tarihi yağmalarla dolu olan Hititler tarafından bu kadar eleştirilmesinin ne kadar ahlaki olduğudur.

Kaşkaların Hitit sınırı ve içerisindeki kentlere yönelik yağma faaliyetlerinin şiddetini en iyi anlatan metinler Hitit kralı I. Arnuwanda ve Aşmunikal çiftine ait dua metinleridir.²⁷ Hitit Devleti'ni çaresiz bırakan Kaşka saldırıları nedeniyle tanrılara bir yakarış olarak kaydedilen bu metinlerde Kaşkaların, tanrılara ait hayvanları, gümüşü, altını ve diğer değerli madenlerden yapılmış eşyaları ve hatta tapınağın kült personelini dahi yağmaladıkları ve aralarında taksim ettiklerinden bahsedilmektedir.²⁸ Hitit kaynaklarının bu konuda hatalı bilgi verdiğini söylemek zordur. Çünkü benzer hareketler sadece söz konu-

²⁴ CTH 89: KUB XXI 29, KUB XXIII 123, KUB XXXI 15

²⁵ KUB XVII 21 Ö.y. I 6-13, Einar von Schuler, a.g.e., 1956, s. 153.

²⁶ Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu?*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 64.

²⁷ CTH 375

²⁸ KBo LIII 10+KUB XXXI 124+KUB XLVIII 28 II 18-27, III 1-3, metin tercümesi için bkz. Itamar Singer, *Hittite Prayers*, Society of Biblical Literature, Leiden, Boston, Köln, 2002, s. 42.

Görüş

Akademik
Bakış

198

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

su kral zamanında olmamıştır. II. Murşili ve III. Hattuşili'nin yıllıklarından da Kaşkaların benzer hareketler içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

Kaşkaların yapmış olduğu yağmalamalar genellikle, onların üretim yapmayan, göçebe ve barbar topluluklar oldukları söylenerek gerekçelendirilmeye çalışılmıştır. Yağma yapmak onlar için sanki bir yaşam biçimiymiş gibi düşünülmüştür. Ancak bu halkların zannedildiği kadar üretim yapmayan, göçebe barbarlardan oluşmadıkları söylenebilir. Hititçe çivi yazılı metinlere daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşılması, konu hakkında yeni birtakım bilgilere ulaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bir halkın göçebe olup olmadığı yaşam alanlarına ve uğraşmış oldukları ekonomik faaliyetlere bakılmasıyla anlaşılabilir. Eğer göçebe bir toplumdan bahsediliyorsa şehirlerde yaşamayan ve şehir yaşantısının gerektirdiği iktisadi faaliyetlerin olmaması gerekmektedir. Söz konusu bu iki husus ile ilgili eldeki veriler ışığında Kaşka halkları hakkında bir değerlendirme yapılırsa, bu halkın Hititler için sürekli şikâyet konusu olan yağma faaliyetlerine neden yönelmiş oldukları konusuna bir açıklama bulunabilir.

Hitit bilimi içerisinde Kaşkaların göçebe oldukları yolunda genel bir kanaat vardır. Bu düşünce, M.Ö. II. binyılın üzerinden dört bin yıl geçmiş olmasına rağmen halen göçebelerin yaşamış olduğu Anadolu topraklarında yabana atılır bir değerlendirme değildir. Ancak burada sorgulanması gereken husus bu halkın hiç değilse bir kısmının yerleşik yaşama geçmiş olup olmadığı, yarı yerleşik yarı göçebe bir toplum yapısının Kaşka halkları için geçerli olup olmayacağıdır. Her ne kadar bir sorgulama cümlesi kurulmuş olsa da, Kaşka halklarının bir kısmının şehirlerde yaşıyor olduğu hâlihazırda kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Onları şehir yaşantısına uyum sağlamış oldukları yönünde metinlerde yeterince delil vardır. II. Murşili'nin kaydettirmiş olduğu bir metinde Timuhala şehrinin Kaşkaların gururu ve iftihar kaynağı olduğundan bahsedilir.²⁹ Benzer şekilde Kaşka beyi Pihhuniya'nın idare merkezi olan Tipiya şehri de Hititler tarafından Kaşka egemenliğini merkezi olarak görülmektedir.³⁰ Hititlerin dini açıdan kıymet verdiği bir kent olan Nerik ise üç yüz yıl boyunca bir Kaşka kenti olarak varlık göstermiştir.³¹ Bu kentlerin dışında Kaşkaların yerleştiği veya ellerinde tuttuğu başka yerleşimler de vardır. Bu bilgilerden hareketle Kaşkaların sadece göçebe boylardan oluşan bir toplum olmadıkları rahatlıkla söylenebilir. Toplumun en azından bazı boylarının şehirlerde yaşayan ve dolayısıyla şehir yaşantısının sosyal ve dini müesseselerini kurmuş veya uyum sağlamış kişilerden oluştuğu sonucuna varılabilir.

²⁹ KBo L 13+KUB XIX 13+KUB XIX 14 I 46-48, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 10, No. 4, 1956c, s. 110.

³⁰ KBo III 3 III 68-76, metin tercümesi için bkz. Guiseppe del Monte-Johann Tischler, *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden, 1978, 426.

³¹ Hans G. Güterbock, a.g.m., 1961, s. 86.

Gazi

Akademik
Bakış
199
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Göçebe bir toplumun ekonomik faaliyet alanları belirgindir. Bu toplumlarda müstakil yaşamın gerektirdiği zirai faaliyetlerin ve hatta madencilik olmaması, hayvancılık ve dokumacılık benzeri ekonomik faaliyetlerin toplumu ayakta tutması beklenmektedir. Buradan hareketle, göçebe olarak nitelenen Kaşkaların bu nitelikteki bir ekonomiye sahip olmaları gerekmektedir. Konuya ekonomik açıdan yaklaşıldığında, Hititçe çivi yazılı metinlerden Kaşkaların sığır, koyun ve domuz yetiştirdikleri ve buna bağlı olarak dokumacılıkla uğraştıkları anlaşılmaktadır.³² Ancak metinlerden onların tarımla da uğraşıyor oldukları ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır.³³ Belli ki, Kaşkalar hayvan besleme ve bitki yetiştirmenin birlikte yürütüldüğü karma bir ekonomiye sahiptiler.³⁴ Bu durumda onların, M.Ö. II. binyıl Anadolu'sunda yerleşik yaşama geçmiş diğer toplumlarla benzer ekonomik faaliyetlere sahip bir toplum oldukları söylenebilir. Zaten hatırı sayılır bir nüfusu barındırdığı anlaşılan Kaşka toplumlarının tamamen yağma ile yaşadıklarını düşünmek hatalı olur.³⁵ Bu nedenle Kaşkaların da tarım yapıyor olduklarını düşünmek esasen oldukça doğaldır.

Sonuçta Kaşka toplumlarının hem yaşam alanları ve hem de yapmış oldukları ekonomik faaliyetlerden hareketle bu toplumun en azından bir bölümünün veya bazı boylarının (belki de) güneylerindeki "uygar" komşularının da etkisiyle yerleşik yaşama geçmiş oldukları anlaşılabilir.³⁶ Yerleşik yaşam ve bu durumun beraberinde getirdiği ekonomik yapı söz konusu toplumun "barbar" olarak nitelenmemesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu nedenle Hititçe metinlerde sıklıkla şikâyet edilen yağma ve saldırı hareketlerinden sorumlu olan Kaşka boylarının tüm Kaşka toplumlarını yansıtmadığı ve diğer toplumlardan bağımsız hareket eden boylardan bazıları olduğu düşünülebilir.

Bazı Kaşka toplumlarının Hitit Devleti'ne karşı saldırı ve yağma faaliyetlerine yönelik bir diğer izahat da, bu durumun dönemin varoluş şartları içerisinde oldukça doğal sayılabileceğidir. M.Ö. II. binyıl Anadolu'sunun en ileri

³² Schuler, a.g.e., 1956, s. 77.

³³ KBo V 6 (=KBo XIV 11 I) Ö.y. 1 43-44 metin tercümesi için bkz. Ertem, a.g.e., 1980, s. 55.

³⁴ Childe, a.g.e., 2007, s. 46., Burada karma ekonomiden kast edilen husus modern ekonomide olduğu gibi piyasanın yanı sıra devletin de önemli bir unsur olarak yer aldığı bir yapı değil, tarım ve hayvancılığın birlikte yürütüldüğü bir ekonomik yapıdır.

³⁵ Hititler tarım konusunda oldukça sistemli bir teşkilatlanma içerisinde olmuşlardır. Gerek devlet, gerekse tapınak arazilerinde dönemin şartlarında nispeten ileri bir tarımsal üretime sahiptiler. Bu durumda Hititlerin aynı coğrafyayı paylaşmış oldukları Kaşkaların da tarımsal üretimin farkında olmaları beklenebilir. Ancak kabul etmek gerekir ki henüz söz konusu durumu belgelendirebilecek bir veri yoktur.

³⁶ Kaşkalar konusunda mevcut literatürü derleyen ve analiz eden çalışmalardan birisini yapmış olan Leyla Murat'ın ilgili makalesinde bu halkın, güçlü komşuların Hititlerin etkisi nedeniyle dağlarda yaşamayı tercih ettikleri ve yarı boyunduruk altında kültürel ve belki de etnik olarak Hititleşmiş barbar bir Kaşka milletinin var olduğu belirtilmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Leyla Murat, "Hitit Dünyasında Kaşkaların Yeri". *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum, 16-22 Eylül 1996)*, 1998, s. 442.

toplumu olarak kabul edilen Hititlerin dahi komşularına yönelik sürekli olarak yağma hareketlerinde buldukları bilinen bir gerçektir. II. Murşili'ye ait bazı metinlerden³⁷ babası Hitit kralı I. Şuppiluliuma'nın, Kaška egemenliğine ait bazı bölgelerde yağmaladığı hayvan sürülerinden, değerli madenlerden yapılmış eşyalardan ve insanlardan bahsetmektedir. Hitit ordusunun Kizzuwatna, Mitanni, Arzawa ülkelerinde ve hatta Mısır sınırlarında yapmış oldukları benzer yağmalamalar da unutulmamalıdır. Bu hareketler gayet sıradan bir durum gibi olarak Hitit metinlerinde sürekli anlatılmaktadır.

Hitit krallarının bir gelenek haline getirmiş oldukları hayvan, eşya ve insan yağmalamaları bir kenarda dururken, aynı davranışı Hitit kentlerinde yapan Kaşkaları, Hititlerin metinlerinde barbar ve hatta dinsiz olarak göstermeleri halkın ve tanrıların nezdinde bu halkı kötüleyerek onlardan şikâyetle bulunmanın ötesinde bir anlam taşımaz. Çünkü Hititler tanrıları önünde bu halkın dinsiz kendilerinin ise sadık hizmetkârlar oldukları tanrılara inandırarak bir yardımın kendilerine dokunacağını umuyorlardı. Bu nedenle duygu seviyesi yüksek bir şekilde kaydedilmiş bu metinler nedeniyle, Kaşkaları sadece yağma yapan barbar kabileler olarak değerlendirip, onları dönemin en ilkel Anadolu kavmi olarak nitelemek gerçek dışı olacaktır. Bu davranışların, dönemin şartları içerisinde diğer pek çok toplum tarafından da yapılabilen bir davranış olduğu gerçeğinden hareketle, Kaşkaların da dönemin uygarlık seviyesinden nispeten nasiplenmiş oldukları düşünülmelidir.

Gelecekte Yanıtlanması Beklenen Bazı Sorular

Kaşkalara ilişkin yanıtı aranan daha pek çok soru vardır. Bu sorular içerisinde onların göçmen mi yoksa Anadolu'nun yerlisi mi oldukları henüz yanıtını bulmamıştır. Konu ile ilgili olarak Kaşkaların, sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan İskitler ve Kimmerler gibi Anadolu'ya kuzey steplerinden göç ettikleri veya Hatilerin bir kolu olarak Hitit öncesi Anadolu'da zaten var oldukları düşünülebilir. Hitit Devleti'nin çöküşü sonrası Kaşkalara ne olduğu yönündeki belirsizlik ise oldukça spekülâtiftir. Hititçe yazılı kaynakların susması sonrası bu halkın akıbetine ilişkin bilgi veren başka bir kaynak olmaması, konu hakkında farklı yorumlara sebebiyet vermiştir. Hitit Devleti'nin son dönemlerinde doğu sınırları yakınlarındaki bir Kaška kenti olan Pahhuwa'da, Mita isimli bir isyancının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kişi, Anadolu'yu istila etmeye çalışan Asurluların kaynaklarında Muškili Mita olarak geçmektedir.³⁸ Muški isminde geçen *šk* etimolojik bağlantısı akla Kaška'yı getirmektedir. Bu neticede Kaşkaların

³⁷ KBo VIII 16 I 5-9, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, a.g.m., 1956c, s. 117; KUB XXVI 84 II 14, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, a.g.m., 1956a, s. 64; KUB XIX 18 IV 24, KBo V 6 I 31-40, metin tercümesi için bkz. Hans G. Güterbock, a.g.m., 1956b, s. 78, 91.

³⁸ John Garstang, "Problems and Prospects in Hittite Studies". *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 6, No. 2, (Essays in Honor of Francis Neilson, Litt. D., On the Occasion of His Eightieth Birthday), 1947, s. 229

Garst

Akademik
Bakış
201
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Hitit Devleti'nin son bulmasıyla birlikte Muški yerleşim alanları olan Orta Anadolu'ya kadar yayıldıkları düşünülebilir.³⁹ Ayrıca Mita ismi Hitit Devleti'nin çökmesinin ardından birkaç yüzyıl sonra bölgede merkezi bir devlet kurmayı başarmış Friglerin mitolojik kralı Midas'ı da akla getirmektedir. Ancak konu ile ilgili yeterince bilginin olmaması ifade edilen bu düşüncelerin spekülasyondan öteye gitmemesine neden olmaktadır. Bu nedenle şuan için yapılması gereken, hem Frig hem de Kaşka yerleşimlerine yönelik daha geniş bilgilerin elde edilmesini beklemek olacaktır.

Sonuç

Neticede Kaşka toplumlarını, Hititçe çivi yazılı metinlerde haklarında doğrudan verilen bilgilerin dışında, daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmenin doğru olacağıdır. Genel itibariyle çağdaşları olan Hititlerden daha düşük bir uygarlık seviyesinde görmüş olduğumuz bu halkın, yukarıda verilen bilgiler ışığında aslında Hititlerden çok da farklı olmadıkları söylenebilir.

Bilinenin aksine Kaşka toplumlarının en azından bir kısmı göçebe değildir. Hem kendilerine ait hem de bazı Hitit kentlerinde uzun yıllar boyunca varlık gösteren bu halk, yerleşik kent yaşamının gerektirmiş olduğu sosyal kurumlara sahip olmalıdır. Aksi durumda söz konusu bu kentlerde yüzyıllar boyunca varlık göstermezlerdi. Ayrıca Kaşkaların hem kent hem de taşra yaşantılarında uğraşmış oldukları ekonomik faaliyetler, onların sadece yağmacı ve barbar topluluklardan oluşmadıklarını da göstermektedir. Metinler sayesinde gerçekleşmiş olduğu sabit olan ve neredeyse tüm Hitit kentlerini etkileyen yağma ve saldırıların sorumlusu olarak Kaşkaların topyekûn sorumlu tutulmaları yanlıştır. Kendi soydaşlarından bağımsız olarak savaşan ve antlaşma imzalayan Kaşka boylarının varlığı bilinmektedir. Bu nedenle bahsi edilen bu yağmaların, en azından bazı Kaşka boyları tarafından yapılmış olabileceği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca M.Ö. II. Binyıl Anadolu'sunda pek çok toplum tarafından gayet meşru bir hakmış edasıyla yapılan bu tarz yağma faaliyetlerinin benzerlerinin Kaşkalar tarafından da tekrarlanması onların Hititler, Arzawa Ülkeleri ve Kizzuwatna'dan daha düşük bir uygarlık olduğu anlamına gelmez. Unutulmalıdır ki, Kaşkaların yaşam alanlarında yeterince arkeolojik kazı yapılmamıştır. Gelecekte ortaya çıkabilecek arkeolojik veriler, bu çalışmada, Hititçe çivi yazılı metinler sayesinde ortaya konulan bazı neticeleri doğrulayacaktır.

³⁹ Daha önce ifade edildiği üzere Kaşkalar, Hitit yerleşim alanları olan Orta Anadolu'ya doğru sürekli bir yönelim halinde olmuşlardır. Hitit Devleti'nin her güç durumundan bir istifade çıkarmış olan Kaşkaların, Hitit sonrası bölgede ortaya çıkan otorite boşluğu ve istikrarsızlık neticesinde bölgeye girmiş oldukları ve hatta Hitit kentlerinde yerleşmiş olma ihtimalleri üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Ancak bu aşamada Hitit sonrası Hitit kentlerinde görülen Frig kalıntılarının en azından bir kısmının Kaşkalara mal edilmesi gerekecektir. Kaşka ve Frig kültürleri arasında bir ayrım yapmak için elde yeterince veri olmaması tespiti kuvvetlendirmeyi güçleştirmektedir.

Kaynaklar

- BECKMAN Gary, "The Hittites and Their Records", *From an Antique Land (An Introduction to Ancient Near Eastern Literature)*, 2009, s. 215-254.
- BRYCE Trevor, *Life and Society in the Hittite World*, Oxford University Press, New York, 2004.
- BRYCE Trevor, *The Kingdom of the Hittites*. Oxford University Press, New York, 2005.
- CHILDE Gordon, *Tarihte Neler Oldu?*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.
- DEL MONTE Guisepppe - Johann Tischler, *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden, 1978.
- ERTEM Hayri, *Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevresindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980.
- GARSTANG John, "Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map", *American Journal of Archaeology*, Vol. 47, No. 1, 1943, s. 35-62.
- GARSTANG John, "Problems and Prospects in Hittite Studies", *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 6, No. 2, (Essays in Honor of Francis Neilson, Litt. D., On the Occasion of His Eightieth Birthday), 1947, s. 221-230.
- GOETZE Albrecht, "Hittite Prayers", *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, edited by J. B. Pritchard, 3rd edition, 1969, s. 393-401.
- GÜTERBOCK Hans G., "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 10, No. 2, 1956a, s. 41-68.
- GÜTERBOCK Hans G., "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II (Continued)", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 10, No. 3, 1956b, s. 75-98.
- GÜTERBOCK Hans G., "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 10, No. 4, 1956c, s. 107-130.
- GÜTERBOCK Hans G., "The North-Central Area of Hittite Anatolia", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 20, No. 2, 1961, s. 85-97.
- KINAL Füzuzan, *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1998.
- MACQUEEN James G., "Nerik and Its "Weather-God"". *Anatolian Studies*, Vol. 30, Special Number in Honour of the Seventieth Birthday of Professor O. R. Gurney, 1980, 179-187.
- MCAHON Gregory, "The History of the Hittites". *Across the Anatolian Plateau Readings in the Archaeology of Ancient Turkey*, 2000, s. 59-71.
- MURAT Leyla, "Hitit Dünyasında Gaşkaların Yeri", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum, 16-22 Eylül 1996)*. Ankara, 1998, s. 436-443
- SCHULER Einar von *Die Kaškaer, Ein Beitrag zur Ethnographie des Altes Kleinasien*. Berlin: Walter de Gruyter & Co. 1956.
- SINGER Itamar, *Hittite Prayers*. Leiden, Boston, Köln: Society of Biblical Literature, 2002.
- ÜNAL Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu Kitap II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.

Gazi